

УДК 343.11 (477)

Г. П. ВЛАСОВА,*кандидат юридичних наук, доцент**Національного університету державної податкової служби України***ВИДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ІСТОРИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Розглянуто актуальні питання, пов'язані з історичним розвитком кримінального процесу та схарактеризовано види кримінального процесу.

Кримінальний процес в Україні формувався протягом багатьох століть. При цьому він вбирав у себе не тільки український, але й зарубіжний досвід. Таке формування кримінально-процесуального права на кожному етапі його історичного досвіду так чи інакше було пов'язане з рівнем розвитку суспільства і державності, культури і економіки. Хоча нерідко (в минулому і зараз) у літературі стверджують, що безпосередньо економіка безпосередньо не впливає на формування кримінально-процесуального права і кримінального судочинства, але з цим ми можемо погодитись лише частково: економіка безпосередньо не впливає на кримінальне судочинство, але зрештою її вплив більш значний. Для забезпечення належного судочинства потрібно відповідно підготовлені кадри в галузі юриспруденції, приміщення, які відповідають рівню розвитку суспільства, робочі місця, оргтехніка, засоби зв'язку, транспорт тощо. Для забезпечення вищеперерахованого необхідні матеріальні, фінансові та кадрові ресурси. Стан судів та правоохоронних органів (рівень професіоналізму, забезпеченості, моральності) повинен відповідати стану інших владних структур. Найкращі реформаторські ідеї нездійсненні, якщо країна не має можливості виділити для цього оптимальні ресурси.

У ході історичного розвитку кримінального процесу були напрацьовані певні традиції, положення, відбувалось становлення науки, удосконалювалася законотворча діяльність. При розробленні законопроектів враховувався досвід функціонування правоохоронних структур як у своїй, так і в інших державах, свої історичні умови, культурні, етнічні, географічні і інші фактори.

Кримінально-процесуальне право при зіставленні його із законом не зводиться до сукупності встановлених державою норм і розглядається як історичне явище, яке розвивається в суспільстві. Для вивчення об'єктів, що розвиваються, у науці існує визначення поняття типу.

Звернення до поняття типу кримінального процесу забезпечує історичний підхід до дослідження змісту такого поняття, як законність. Саме тип процесу найбільш повно виражає послідовність розвитку кримінально-процесуального права разом із розвитком суспільства. Тип кримінального процесу відображає всю сукупність рис, які характерні для певного етапу розвитку суспільного розвитку [1].

Поняття типу кримінального процесу обумовлено основами типології, якими замість формально-класового підходу стає концепція природно-історичного становлення автономної свободи особи та прав людини. К. Б. Калиновський, підтримуючи М. М. Розіна, В. К. Слущевського, І. Я. Фойницького, І. Л. Петрухіна, Н. В. Радужну, О. В. Смирнова, виділяє розшуковий, змагальний та змішаний типи кримінального процесу [2; 3; 4; 5].

Разом із тим слід зазначити, що в правовій літературі вивчення типів кримінального процесу, як правило, не пов'язане з питаннями змісту і забезпечення законності. Типи кримінального процесу розроблялися в дослідженнях С. І. Вікторського, М. В. Давидова, В. П. Даневського, О. С. Жиряєва, П. І. Люблінського, К. Ю. А. Міттермайєра, І. В. Михайловського, М. В. Муравйова, Д. Г. Тальберга та інших до революційних процесуалістів. Розшуковий, змагальний і змішаний види процесу розглянуті на монографічному рівні в працях М. О. Чельцова-Бebutova, В. П. Нажимова, Ю. В. Мещерякова. Проблеми змагальності висвітлювалися також у роботах Я. О. Мотовиловкера, М. М. Полянського, М. С. Строговича, В. М. Шпильова, П. С. Елькінда, М. Л. Якуба тощо. Серед робіт останніх років слід відзначити дисертаційні дослідження О. О. Машовець, О. В. Долгушина і С. Д. Шестакової. Масштабним дослідженням стала докторська дисертація О. В. Смирнова [6], результати якої були опубліковані в двох монографіях: «Моделі кримінального процесу» (Спб., 2000) і «Змагальний процес» (СПб., 2001) [7; 8], які не тільки систематизують усі

різновиди порядку провадження у кримінальних справах, але і відкривають шлях для формування філософії і соціології кримінального процесу.

Ми погоджуємося з думкою К. Б. Калиновського про те, що проблемі змагальності взагалі і типам процесу зокрема ще довго виникатимуть дискусії. Про гостроту дискусійності цієї теми свідчить невизначеність термінології, зокрема у відповідних розділах сучасних підручників не наводиться поняття типів, форм, видів правосуддя, відсутня їх систематизація.

В історії суспільства існували різні види, різновиди і форми кримінального судочинства. Більшість процесуалістів зводять їх до трьох типів кримінального процесу: обвинувального, розшукового (інквізиційного) та змішаного (слідчо-судового).

Обвинувальний кримінальний процес характерний, в основному, для періодів рабовласницького ладу і раннього феодалізму. Як бачимо з його назви, в цьому виді кримінального процесу значна роль належала обвинувачеві, яким була особа, що потерпіла від злочину. Від волі обвинувача залежало виникнення, продовження або припинення кримінального процесу. Без його вимоги не могло початися провадження у справі. На обвинувача покладался обов'язок доказування, розшук обвинуваченого. Спір обвинувача і протилежної сторони проходив перед судом. Як докази використовувались відомості, отримані шляхом застосування насильства, в результаті поединку тощо. Судочинство проходило гласно та усно. Класичним зразком обвинувального (змагального) кримінального процесу є кримінальний процес Англії та США. Такий вигляд кримінальний процес мав і на території, де проживали слов'янські племена.

Інквізиційний (слідчо-розшуковий) кримінальний процес – це наслідок розвитку держави, посилення її ролі в регулюванні суспільних відносин. Деякі протиправні дії почали розглядатися як злочини не тільки проти особи, але і проти держави. Цей вид процесу виник ще в умовах рабовласницької держави. У Росії він з'явився разом з обвинувальною формою кримінального процесу. За Соборним уложенням (1649 р.) у деяких випадках допускалась можливість переходу справи, яка була розпочата в обвинувальному процесі, до провадження в порядку розшукового процесу. Тільки у XVIII ст. розшуковий кримінальний процес набув домінуючого становища.

Сутність розшукового процесу полягає в тому, що суддя поряд зі своїми (суддівськими) функціями здійснював обвинувальні та слідчі (розшукові) функції. Обвинувачений у такому процесі був позбавлений можливості захищатися і розглядався швидше як об'єкт, а не як суб'єкт процесу. Для розшукового процесу характерна наявність суто формальних доказів. При цьому пріоритет надавався визнанню обвинуваченим своєї вини («цариця доказів»). Свідчення за Соборним уложенням (1649 р.) поділялись на: а) визнання вини під катуваннями; б) поличне визнання вини. Для системи формальних доказів характерне різне ставлення до доказів, наприклад, залежно від майнового становища осіб.

Змішаний кримінальний процес являє собою поєднання двох вищеперерахованих видів кримінального процесу. Для нього характерна змагальна побудова судового розгляду. У той же час для досудових етапів характерні деякі риси розшукового (інквізиційного) кримінального процесу з притаманними йому письмовою формою, таємністю досудового слідства. Виникнення даного виду процесу зазвичай поєднують із прийняттям Кримінально-процесуального кодексу Франції (1808 р.) Змішаний кримінальний процес (у різній модифікації) до сьогодні поширений, наприклад, у континентальній Європі.

Якщо щодо типів процесу та його ознак існувала єдність поглядів, то починаючи з XIX ст. увага вчених була повернута до дослідження системи типів кримінального процесу. Це було пов'язане з правовою реформою 1864 р., видання «Судових уставів», оскільки дана реформа була направлена на зміну типу процесу, який раніше був регламентований Зводом законів Російської імперії. Тому в до революційній науці усталилися два абсолютно різні підходи до типології судочинства.

Перший підхід був більш поширеним: його відображення можна знайти в роботах І. Я. Фойницького, С. В. Познишева, В. К. Случевського, [4; 5]. Згідно з цим підходом, типи провадження є історичними і послідовно змінюють один одного. Обвинувальний процес замінюється розшуковим, який потім поступається місцем змішаному.

Другий підхід припускає не історичну ідеалізацію, теоретичне узагальнення реальних порядків провадження по кримінальних справах. У результаті виникають не історичні, а ідеальні типи процесу: змагальний та розшуковий. Вони прямо протилежні один одному,

рівноцінні і не змінюють один одного; у чистому вигляді ніколи не існують. Будь-який кримінальний процес у реальній дійсності відбувається між змагальними і розшуковими полюсами, відхиляючись у той чи інший бік. Це і є змішане провадження, дещо середнє між ідеальними типами [9, с. 12]. Даний підхід реалізований у німецькій концепції «юридичних відносин», де автори підтримують концепцію тристоронніх юридичних відносин [3]. Відображення цих ідей ми знаходимо і в І. Я. Фойницького [5] Як ми бачимо, ці підходи абсолютно самостійні в працях вчених і не зводяться до єдиної класифікації.

Що ж до типології провадження в радянській правовій науці, то основою для відображення типів була марксистко-ленінська ідеологія. Соціалістичні суспільні науки на рівні аксіоми припускали послідовне існування соціально-економічних формацій: рабовласницької, феодальної, капіталістичної і соціалістичної. Тому тип кримінального процесу визначався як сукупність його рис, характерних для визначеної суспільної формації. Тип виражав суспільні відносини (передусім виробничі) і суспільний лад, який становив собою систему економічного та політичного панування певного класу [10, с. 17].

Якщо тип визначався єдиним історичним процесом, то форма цілком залежала від національних особливостей тієї чи іншої країни, регіону [10, с. 21]. Поняття форми провадження відображало риси процесу, які могли змінюватися в межах одного і того самого типу залежно від конкретних умов життя окремих держав. Під історичною формою слід було розуміти організацію кримінального процесу, якою визначалось джерело руху, розвиток цього процесу і становище його учасників [10, с. 31].

В. П. Нажимов виділяв три види історичної форми кримінального процесу: змагальну, розшукову і змішану. При цьому відзначалася залежність форми процесу від державного ладу і політичного режиму. Відповідно до цього підходу існували два протилежних політичних режими: бюрократичний і демократичний. Для бюрократії характерна жорстка централізація та ієрархія влади, таємність, односторонні владні повноваження посадових осіб, безправне становище громадян. Іноді бюрократія має прояви деспотизму. Принцип бюрократичного централізму припускає примусове регулювання всіх сфер суспільного життя і, відповідно, тоталітаризм. Бюрократичному політичному режиму відповідає розшукова форма процесу. В ній порушення і провадження кримінальної

справи залежить від державних органів, які поєднують у собі обов'язки обвинувача, судді та захисника. Посадові особи, які провадять процес, підкоряються вищестоящим органам. Обвинувачений знаходиться у становищі таємного об'єкта дослідження і має мінімум процесуальних прав. Демократичний політичний режим протилежний бюрократичному. Демократія передбачає участь громадян в управлінні державою, вирішенні важливих суспільних проблем. Для цього необхідні рівність, гласність, захист прав і свобод особи. Демократія неможлива без конкуренції, тому в демократичному політичному режимі формується змагальна форма процесу. В цьому випадку джерелом руху справи є спір сторін. Суд стає незалежним, і обвинувачений має рівні права з органами обвинувачення. Змагальна форма має два різновиди: приватно-позовну і публічно-позовну. В першому випадку кримінальний позов підтримує приватна особа (потерпілий), у другому – публічний орган держави (прокурор) [9, с. 17].

Науковці справедливо вказують на те, що в чистому вигляді бюрократичного або демократичного режиму, розшукової чи змагальної форми не існує, але риси одного з них завжди є більш вираженими. Якщо ж явної переваги немає, то можна говорити про перехідний режим і змішану форму процесу [10, с. 22–29].

Радянською процесуальною наукою, окрім типу і форми кримінального процесу, розроблялося поняття і його виду. Вид процесу визначався «реальним та нерозривним» поєднанням типу і форми провадження. Таким чином, виділяли 12 (!) видів процесу, які мали подвійну назву: рабовласницько-змагальний, рабовласницько-розшуковий, рабовласницько-змішаний; феодально-змагальний, феодально-розшуковий, феодально-змішаний тощо [10, с. 30].

На думку Ю. В. Мещерякова, дана типологія в наш час втратила своє значення і не може претендувати на роль єдино правильної, окрім того, вона неточно відображає реальні порядки провадження по кримінальним справам та їх еволюцію [11, с. 25]. З такою позицією не можна не погодитися, бо кожна концепція має своє раціональне зерно і струнку внутрішню логіку.

Щодо сучасної процесуальної науки, то даний етап розвитку характеризується тим, що вчені відмовляються від формаційно-класової основи типології провадження [12, с. 5–9]. Відтак, зникає необхідність в обґрунтуванні класовості процесу, а це означає, що поняття типу і форми також не зіставляються. Разом із тим термін «тип» більш прийнятний, ніж термін

«форма», тому що категорію «форма процесу» необхідно відрізнити від категорії «процесуальна форма», яка має багато значень (зовнішня форма, внутрішня форма, форма права) і вживається поряд із категорією «зміст» [13, с. 233–247]. Поняття «тип» сприяє системному вивченню і добре узгоджується з поділом типів процесу на підвиди, види тощо.

У сучасній процесуальній науці застосовуються три основні підходи до типології: ідеальний, морфологічний (національний) і порівняльно-історичний [6, с. 27].

За ідеальною типологією виділяють три типи процесу: змагальний, розшуковий та змішаний. Їх «ідеальність» полягає в тому, що вони є абстрактними поняттями і в чистому вигляді не зустрічаються. При цьому слід враховувати деяку умовність терміна «ідеальний тип», оскільки будь-яка типологія припускає абстрагування від особливих ознак.

Другий підхід до типології кримінального процесу називається морфологічним (від грец. *morphē* – форма). Він спрямований на виявлення реально існуючих моделей, які існують у конкретних державах [9, с. 27]. У зв'язку з цим такі різновиди процесу в літературі часто називають національними формами (типами). Основою даної типології є суттєві ознаки, особливості кримінально-процесуальних систем (національні, релігійні, географічні). На основі даної типології виділяють національні типи (форми) процесу, які обмежені територією окремих держав або регіонів.

Традиційно в загальній теорії права виділяють континентальну та острівну правову системи і, відповідно, різновиди судового провадження. Але найбільш точною є інша класифікація. Залежно від того, яка сфера правової матерії переважає – норми, практика або ідеологія, – можна виділити три «національні» типи процесу:

1) романо-германський тип (континентальний). У ньому переважає значення мають кримінально-процесуальні норми, закріплені в законодавстві;

2) англосаксонський тип (провадження загального права, або острівне провадження). В ньому на перший план виходить юридична практика, яка виражена сукупністю судових рішень – прецедентів;

3) традиційний тип (провадження загального права). Він спирається на правову ідеологію (правосвідомість), як, наприклад, релігійно-общинні юридичні системи мусульманського, індуського права [9].

О. В. Смирнов виділяє чотири основних морфологічних типи (форми) процесу: французьку, германську, англійську та шаріатську (мусульманську). Чотири основних морфологічних типи є архетипами (прообразами) провадження в тих чи інших країнах. Вони формувалися під впливом конкретно-історичних регіонів, тому О. В. Смирнов називає ці архетипи історичними формами процесу [8, с. 13–17].

Між різними морфологічними типами процесу немає жорстких бар'єрів. Їх вплив один на одного існував завжди, але в сучасному світі він різко зростає. Англійська процедура *habeas corpus* проникла в законодавство практично всіх цивілізованих держав, а питання про введення інституту, який нагадує прокуратуру, обговорюється у Великобританії. Німецький інститут шеффенів у деяких європейських країнах (Франція, Німеччина) фактично замінює номінально збережений суд присяжних, а в Італії, Фінляндії, Росії і деяких інших країнах вводиться попереднє слухання справи в суді, корені якого треба шукати в англійському процесі (*arrangement*). Багато держав Африки, Індокитаю і Далекого Сходу, деякі арабські країни, такі, як Алжир і Туніс, замість своїх традиційних судових форм запозичили французьку модель процесу, а англійський тип, крім Північної Америки, Австралії, Нової Зеландії, узятий за зразок в Індії та окремих африканських країнах. Разом із тим можливості для рецепції інших історичних форм не мають меж. Найбільш яскравий приклад – демонстраційна відмова Німеччини (КПК 1877 р., реформа Еммінгера 1924 р., ліквідація інституту досудового слідства) та деяких інших країн від французької системи судового провадження.

Морфологічна типологія дозволяє врахувати національні і інші соціально-культурні особливості конкретних кримінально-правових систем. Головною її позитивною рисою є те, що вона дає можливість виявити залежність від типу суспільства (соціально-культурним типом) і типом кримінального процесу [9, с. 30]. К. Б. Калиновський зауважує, що повне уявлення про різновиди кримінального процесу може дати тільки системне розуміння кількох типологій, із чим ми погоджуємося.

Проаналізувавши типи процесу, можна звернутися до приватно-змагального процесу як виду. Виділяють англійський, французький, германський та інші види приватно-змагального провадження. На основі вищевказаної класифікації кримінально-правових систем більш перспективним є узагальнення різновидів

приватно-змагального процесу в три групи: приватно-змагальний процес країн загального права, романо-германський приватно-змагальний процес і приватно-змагальний процес звичайного (традиційного) права [9, с. 49].

Вважають, що приватно-змагальний процес характерний для рабовласницького суспільства і раннього феодалізму. Такими є провадження Стародавньої Греції, Стародавнього Риму, Київської Русі XI–XII століть, Англії до XII ст., Франції XI–XII століть, Німеччини X–XIII століть.

Англійський процес був суто приватно-змагальним до появи в 12 столітті при Генріху II порядку розслідування через присяжних в особливо тяжких злочинах. Особливістю англійського приватно-змагального процесу був поєдинок. Слід зазначити, що в країнах загального права приватне начало донині є вираженим і провадження має багато рис приватно-змагального типу, наприклад угоди про визнання вини.

У Стародавній Греції виділяли процес у справах приватних і державних, але чіткого розмежування не існувало. Вибір залежав від розсуду обвинувача. У приватних справах процес був обвинувальним. У разі відсутності позивача справа не порушувалась навіть за наявності злочину. У той же час у державних справах у Греції розвинувся інститут народного обвинувачення, коли обвинувачем був громадянин, який діяв у публічних інтересах [14, с. 90–93].

Прикладом класичного приватно-змагально-

го процесу є провадження у Франції XI–XII століття, але воно вже має розшукові елементи. Вони явно виражені в процедурі розгляду над злочинцем, спійманим на гарячому місці злочину.

Мусульманський кримінальний процес вважається у своїй основі приватно-змагальним. У ньому застосовуються зізнання, присяги, свідчення співприсяжників – елементи обвинувального процесу. Але воно засновано не на наданні доказів сторонами, а на містичному «зізнанні» у свідомості суду [8, с. 192].

Прояви приватно-змагального процесу існують і в наш час. Наприклад, цивільний процес належить до приватно-змагального типу, а в Кримінально-процесуальному кодексі України закріплено провадження в справах приватного характеру (ст. 27 КПК України), де кримінальна справа може бути порушена не інакше як за скаргою потерпілого і підлягає закриттю у випадку примирення з обвинуваченим.

Як було зазначено вище, історія не знала жодного «чистого» обвинувального, розшукового чи публічно-змагального процесу. Крім того, в житті відсутні й національні типи судочинства. Немає суто англійського, французького, германського або російського кримінального процесу. Всі вони впливають один на одного, мають свої національні інститути і часто складно встановити, звідки походить те чи інше процесуальне правило – з Англії, Франції, а чи взагалі зі Стародавнього Риму. Це ще раз підкреслює умовність класифікації.

Список використаної літератури

1. Калиновский К. Б. Законность и типы уголовного процесса : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Калиновский Константин Борисович. – СПб., 1999. – 126 с.
2. Петрухин И. Л. Теоретические основы реформы уголовного процесса в России. Ч. 1 / И. Л. Петрухин. – М. : Велби, 2004. – 220 с.
3. Розин Н. Н. Уголовное судопроизводство / Н. Н. Розин. – Томск : Изд-во Том. гос. ун-та, 1993. – 572 с.
4. Хрестоматия по уголовному процессу России : учеб. пособие / авт.-сост. Э. Ф. Куцова. – М. : Городец, 1999. – 628 с.
5. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства : в 2-х т. Т. 1 / И. Я. Фойницкий. – СПб. : Альфа, 1996. – 607 с.
6. Смирнов А. В. Типология уголовного судопроизводства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / А. В. Смирнов. – М., 2001. – 345 с.
7. Смирнов А. В. Модели уголовного процесса / А. В. Смирнов. – СПб. : Наука, 2000. – 223 с.
8. Смирнов А. В. Состязательный процесс / А. В. Смирнов. – СПб. : Альфа, 2001. – 320 с.
9. Калиновский К. Б. Основные виды уголовного судопроизводства : учеб. пособие / К. Б. Калиновский. – СПб. : Изд-во Санкт-Петерб. юрид. ин-та, 2002. – 63 с.
10. Нажимов В. П. Типы, формы и виды уголовного процесса / В. П. Нажимов. – Калининград : КГУ, 1977. – 166 с.
11. Мещеряков Ю. В. Формы уголовного судопроизводства / Ю. В. Мещеряков. – Л. : ЛГУ, 1990. – 91 с.
12. Якупов Р. Х. Понятие и значение уголовного процесса, его исторические типы и формы / Р. Х. Якупов // Уголовный процесс : учеб. для вузов / под ред. В. Н. Галузо. – М. : ТЕИС, 1998. – С. 5–9.
13. Добровольская Т. Н. Уголовно-процессуальная форма: теория и практика / Т. Н. Добровольская, П. С. Элькинд. – М. : Изд-во МГУ, 1976. – С. 233–247.

14. Чельцов-Бебутов М. А. Курс уголовно-процессуального права. Очерки истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах / М. А. Чельцов-Бебутов. – СПб. : Равена ; Альфа, 1995. – 846 с.

Надійшла до редколегії 18.12.2010

ВЛАСОВА Г. П. ВИДЫ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА: ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

Рассмотрены актуальные вопросы, связанные с историческим развитием уголовного процесса, и охарактеризованы отдельные виды уголовного процесса.

VLASOVA G. TYPES OF CRIMINAL PROCEDURE: HISTORICAL AND JUDICIAL ASPECTS

The actual questions related to historical development of criminal procedure are examined and separate types of criminal procedure are characterized.

УДК 343.98

А. М. ЛИСЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри економічної безпеки

навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції

Харківського національного університету внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ТЕРОР» І «ТЕРОРИЗМ» ЯК ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Визначено зміст понять «терор» і «тероризм», виявлено співвідношення між ними та ознаки, за якими вони відрізняються один від одного.

Актуальність даної теми обумовлена невідомістю змісту понять «терор» і «тероризм» у юриспруденції та співвідношення їх між собою, що обумовлює складність дослідження проблеми протидії тероризму.

Незважаючи на важливість даної проблеми, вона залишається не вирішеною. Так, **аналіз останніх досліджень і публікацій** свідчить, що попри таких учених, як Ю. М. Антонян [1], В. П. Ємельянов [2], І. І. Карпець [3], П. П. Баранов [4], у вирішенні у правовій науці спостерігається вільне трактування зазначених термінів та відсутність їх загальноприйнятих дефініцій.

Метою даної статті є визначення на підставі аналізу наукових поглядів вітчизняних та закордонних вчених змісту понять «терор» і «тероризм», розроблення авторського варіанту поняття «тероризм», визначення його співвідношення з поняттям «терор», а також їх відмінних ознак.

Починати дослідження будь-якої проблеми, у тому числі проблеми протидії тероризму, необхідно з чіткого, однозначного визначення основоположних термінів, природи їх походження та сутності. До таких термінів у нашо-

му дослідженні належать *терор* та *тероризм*.

Слід відзначити, що у повсякденному житті, на відміну від науки, украй рідко потрібна така точність та обережність у формулюванні термінів та висловлювань, яка не перетворила б самі терміни та висловлювання на проблему. Між тим, наука особливо потребує таких уточнень, саме на початку проведення дослідження. Як зазначає М. М. Новосьолов, «перетворити значення слова на проблему – значить один раз не повірити у це значення або ж засумніватися у ньому» [5, с. 30]. Тому лише при розкритті сутності явища, коли воно буде відбито в науковому понятті, виникне можливість ефективно використовувати його для дослідження тієї теорії, основною частиною якого воно є. Маючи наукове визначення поняття як загальне, можна дослідити окремі явища, які є об'єктом теорії, з використанням методу дедукції. Це особливо актуально для понять, що становлять собою категорії в будь-яких наукових дослідженнях, у тому числі пов'язаних із проблемами організації виявлення та розслідування терористичної діяльності [6, с. 23–24].

Визначення наведених вище термінів відіграє важливу роль у формуванні теоретико-